

کتابشناسی شناخت

محمد صفر جبرئیلی

اهمیت و جایگاه شناخت شناسی.

این علم در میان علوم انسانی و دانش‌های بشری نقش زیربنایی داشته و بر تمام آنها مقدم بوده و مسائل فلسفی نیز متفرع بر آن می‌باشد. تا انسان تکلیف مسائل مربوط به شناخت را تعیین نکند. و در این مورد نظریه قاطعی اتخاذ ننماید. نمی‌تواند. در مسائل مربوط به انسان و جهان رأی قاطع داشته باشد.^۱ زیرا کسی که در این پندار به سر می‌برد که جهان قابل شناخت نیست و کسی که در این وهم متحیر است که شناخت هیچ چیزی میسر نیست. ارائه مسائل عقلی که مسبوق به پذیرش اصل شناخت است، برای او نافع نمی‌باشد.^۲ مسائل شناخت شناختی به قدری مهم است که بر هستی شناسی نیز مقدم بوده و تا مسائل این بخش حل نشود. نوبت به بررسی مسائل هستی شناسی و دیگر علوم فلسفی نمی‌رسد.^۳

تاریخچه و قدمت شناخت شناسی

این علم هر چند به ظاهر از عمر کمی برخوردار است. اما با توجه به اهمیت آن و اینکه تمام علوم عقلی و فلسفی متفرع بر آن است و با مراجعه به کتابهای تاریخ علم و فلسفه و... معلوم می‌شود که سابقه‌ای دیرینه داشته جزء قدیمی‌ترین مسائل فکری بشر بوده که بیش از دو هزار سال از عمر آن می‌گذرد. آری آنچه که هست گستردگی این علم در قرن‌های اخیر است. این بدان جهت است که دانشمندان به اهمیت این علم پی برده و آنرا بیشتر مورد بحث و نظر قرار داده‌اند. چنانکه شهید مطهری و دیگر بزرگان به این مسئله توجه داشته و تصریح نموده‌اند.^۴

پل فولکیه از نگاهی دیگر قدمت این علم را چنین بیان می‌کند:

۱ - جعفر سبحانی. شناخت در فلسفه اسلامی ص ۵

۲ - جوادی آملی. شناخت شناسی در قرآن، ص ۵۷

۳ - محمد تقی مصباح، آموزش فلسفه، ج ۱، ص ۱۳۲

۴ - ر.ک: به مسأله شناخت از شهید مطهری، ص ۱۷؛ آموزش فلسفه از محمد تقی مصباح، ج ۱، ص ۱۳۳

شناخت در فلسفه اسلامی، جعفر سبحانی، ص ۵

«مسأله منشأ و مفاهیم و مناط اعتبار احکام از همان دوران قدیم پدید آمده و در ضمن این مسئله بود که مذاهب سه گانه اصالت عقل، اصالت عقل تجربی اصالت تجربه، صریحاً در مقابل یکدیگر قرار گرفته بودند. و از هر یک از آنها به ترتیب افلاطون (۴۴۷ - ۳۳۷ ق، م) ارسطو (۳۸۴ - ۳۲۲ ق، م) ابیکورس (۳۴۱-۲۷۰ ق، م) طرفداری می کردند»^۱

شناخت شناسی در قرآن کریم

در حدود ۷۳۰ آیه در قرآن مجید شناخت و انواع و ابعاد و مسائل و انگیزه‌ها و نتایج آنرا مطرح کرده است^۲ و به تفصیل در باره آن و ارکانش یعنی علم، عالم، معلوم، معلّم و شرایط و مسائل، ابزار و موانع شناخت سخن به میان آورده است^۳

از جمله اولین آیات نازل شده بر پیامبر اکرم ﷺ آیه‌ای است که به بعضی ارکان شناخت تصریح فرموده: «عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَم» (علق/۵) و همچنین از اولین و اساسی ترین مسائل آفرینش انسانی می فرماید: «وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا» (بقره/۳۱).

این آیات و آیات دیگر باصراحت تمام شناخت را مستند به خدا دانسته و آن وجود مقدس را معلم این علم و معرفت می دانند^۴ و خداوند متعال در قرآن کریم طی آیات متعددی انسان را دعوت به شناخت فرموده است: «قُلْ انظروا ماذا في السموات والارض»^۵.

شناخت شناسی در کلام اسلامی

با مراجعه به کتابهای علم کلام می یابیم که متکلمین قبل از ورود به مباحث اصلی کلام اموری را به عنوان مقدمه و مبادی مورد بحث قرار داده و مباحثی را پیرامون فکر و نظر و مطالب مربوط به آن که همان مسائل شناخت شناسی باشد، مطرح کرده اند.

از جمله قدیمی ترین متون کلامی شیعه، کتاب الیاقوت تألیف ابواسحاق ابراهیم بن نویخت است که وی در آغاز کتاب به بحث پیرامون مسائلی از قبیل: ماهیت فکر و نظر، تعریف و اقسام علم، آیا نظر مفید علم است و... پرداخته و همچنین فخر رازی در کتاب المحصل مباحث گسترده‌ای پیرامون علم و فکر و نظر مطرح نموده که بسیاری از آنها از مسائل خاص معرفت

۱- بل فولکیه، فلسفه عمومی یا ما بعد الطبیعه، ترجمه دکتر یحیی مهدوی، ص ۱۱۲.

۲- ترجمه و تفسیر نهج البلاغه، محمد تقی جعفری، ج ۷ ص ۲۱۳.

۳- شناخت شناسی در قرآن، آیه جواد آملی، ص ۱۳۳.

۴- ر.ک: ترجمه و تفسیر نهج البلاغه، محمد تقی جعفری، ج ۷، ص ۲۱۵؛ شناخت شناسی در قرآن جوادی

آملی، ص ۱۵۷.

۵- یونس / آیه ۱۰۱؛ ر.ک: به مسئله شناخت، شهید مطهری ص ۳۲ - ۳۱.

شناسی می‌باشد.^۱

شناخت شناسی در فلسفه اسلامی

هر چند در سالهای اخیر این علم توسط فیلسوفان به طور مستقل یا در ابواب و فصل‌هایی خاص و جداگانه، در کتابهای فلسفی مطرح شده‌است. اما در کتابهای پیشینیان از فلاسفه حتی کتابهای علامه طباطبائی به این صورت فعلی مطرح نشده‌است. اما اصول و ریشه‌های مهم آن در فصل‌های مختلف فلسفه اسلامی با عنوان‌های مختلف دیگری مطرح بوده و مسائل مربوط به شناخت را می‌توان در لابلای مباحثی از فلسفه بررسی کرده و به دست آورد.

از جمله آن مباحث عبارتند از:

- بحث وجود ذهنی؛

- معرفت نفس فلسفی و کیفیات نفسانی؛

- معقولات اولیه و ثانیه؛

- علم، عالم، معلوم؛

- ملاک صدق و کذب قضایا؛

یک فرد محقق در منطق و فلسفه اسلامی می‌تواند تمام مباحث مربوط به شناخت را در پرتو همین افکار بلند و اصول مسلم در این دو علم اسلامی مطرح کند و از آن اصول نتایج درخشانی بگیرد.^۲

تدوین شناخت شناسی با عنوان مستقل و شاخه‌ای از فلسفه

این علم^۳ از نظر تدوین دانشی تازه و نو ظهور است که مورد توجه محققان علوم عقلی قرار گرفته و در این چهار قرن اخیر در غرب توسط دکارت. (۱۶۵۰-۱۵۹۲ فرانسه) و لایب نیتز (۱۷۱۶-۱۶۴۶ آلمان) و جان لاک (۱۷۰۶-۱۶۳۲ انگلیس) انجام یافته و بدین ترتیب شاخه مستقلی از علوم فلسفی رسماً شکل گرفت.

هر چند بعدها با دقت نظر و همت دیگران این علم به کمال قابل توجه خود رسید خصوصاً فیلسوفان اسلامی با طرح مستقل این مباحث و دیدگاه‌های متین و محکم مسائل

۱- مدخل و در آمد علم کلام علی ربانی گلپایگانی ص ۸۰-۷۹ (ما در جای مناسب نام منابع مهم و قابل توجه کتب کلامی را آورده‌ایم).

۲- ر.ک: به شرح مبسوط منظومه، استاد شهید مطهری، ج ۱، ص ۲۶۰-۲۵۵ و ج ۳، بخش سوم، نظریه پنجم، ص ۲۸۳-۳۵۸ و مسأله شناخت از ایشان، ص ۱۷؛ شناخت در فلسفه اسلامی، جعفر سبحانی، ص ۵.

۳- این علم را در عربی، نظریه المعرفة، و در اروپا، اپیستمولوژی و در فارسی شناخت شناسی و یا شناسایی گویند.

مربوط به شناخت را حل کرده و پایه‌های آنرا مستحکم نمودند. بر خلاف فلسفه غرب که مسئله شناخت در آنجا لاینحل مانده و همیشه دستخوش بحران بوده و بعد از بیست و پنج قرن از عمر آن هنوز هم بر پایگاه محکم و استواری دست نیافته است^۱

تعریف شناخت

در اینکه آیا این واژه قابل تعریف هست یا خیر؟ محققان نظر بر این دارند که علاوه بر آن که نیازمند به تعریف نیست بلکه اساساً تعریف آن امکان پذیر نمی‌باشد. چرا که مفهومی واضح تر از آن وجود ندارد تا بتوان علم و معرفت را با آن تعریف نمود. زیرا ماهمه چیز را به علم می‌شناسیم و اگر علم را به علم بخواهیم تعریف کنیم این تعریف به دور خواهد بود و اگر به غیر علم بشناسیم غیر آن چیزی نیست که با آن علم را بتوان شناخت. پس آنچه در تعریف شناخت و یا علم گفته‌اند تعریف لفظی است.

در عین حال برای آشنایی ذهن با توجه به توضیحات ذکر شده می‌توان در توضیح و تعریف این علم چنین گفت:

«علمی است که در باره شناختهای انسان و ارزشیابی انواع و تعیین ملاک صحت و خطای آنها بحث می‌کند»^۲.

مسائل اصلی^۳

مسائل این علم از درجات مختلفی برخوردار است که درجه اول آنها عبارتند از:

۱. ارزش معلومات. اینکه دانش ما از جهان خارج از ذهن ما حکایت می‌کند و در این حکایت شک و تردیدی نیست (ارزش علوم و ادراکات انسانی)؛
۲. ابزار شناخت. تعداد و نقش آنان در معرفت‌های بشری (راه حصول علم و معرفت)؛
۳. قلمرو شناخت. اینکه چه موضوعاتی در قلمرو شناخت بشر قرار می‌گیرند (تعیین حدود علم).

۱- ر.ک: آموزش فلسفه از استاد محمد تقی مصباح، ج ۱، ص ۱۳۴ - ۱۳۷.

شناخت در فلسفه اسلامی از استاد جعفر سبحانی ص ۱۰۳

شناخت شناسی در قرآن از استاد جوادی آملی ص ۱۲۵ - ۱۲۶.

۲- همان.

۳- ر.ک: اصول فلسفه و روش رئالیسم، مقدمه شهید مطهری بر مقاله چهارم ارزش معلومات، و مقاله

پنجم پیدایش کثرت در ادراکات و همچنین شناخت در فلسفه اسلامی، ص ۳ و ۲۴.

مکاتب و مذاهب اصلی^۱

در بحث از ارزش معلومات و مسائل مربوطه دیگر همیشه چند مکتب مورد نظر بوده است.

۱. مذهب انکار یا سفسطه؛

۲. مذهب شک یا سپتی سیسم؛

۳. مذهب یقین یا رئالیسم.

مکتب سوم خود در بین فلاسفه غرب از دیدگاهها و مشربهای مختلفی برخوردار است، که مهم ترین آنها عبارتند از:

۱. عقل گرایان. پیروان رنه دکارت فرانسوی؛

۲. حس گرایان (تجربه). پیروان جان لاک انگلیسی؛

۳. نسبیون (آمیزه‌ای از عقل گرایی و تجربه گرایی). پیروان ایمانوئل کانت آلمانی

(۱۷۲۴-۱۸۰۴)؛

۴. مادیون. دیالکتیکها پیروان کارل مارکس آلمانی (۱۸۱۸ - ۱۸۸۳).

در باره نوشتار حاضر

الف - بنا بر آن بوده مشخصات کتاب به این ترتیب ذکر شود:

نام کتاب، نام نویسنده، نام مترجم، محل نشر، نام ناشر، نوبت چاپ، سال انتشار، تعداد کل صفحات کتاب با ضمیمه فهرست‌ها و... کتابنامه مجزا یا زیر نویس کتابهایی که بخشی از آن مربوط به موضوع باشد، تعداد صفحات ذکر شده است.

ب - کتابهای ثبت شده بر دو قسم اند:

۱. کتابهایی که مستقلاً در باره معرفت شناسی بوده و مطالب کتاب تماماً راجع به همین موضوع می باشد.

۲. کتابهایی که بخش و یا ابواب و فصولی از آن مربوط به این موضوع بود که سعی شده ردیف آن و تعداد صفحات ذکر شوند و اگر هم عنوان و فصل جداگانه نداشته باز مباحث مربوط به موضوع را با ذکر تعداد صفحات معلوم کرده ایم.

ج - به دلایلی از ذکر مقالات مربوط و مندرجه در مجلات خودداری کرده ایم.

د - گاهی کتابها در برگزیده چند بخش و یا فصل مستقل بوده که هر فصل مربوط به یکی از مذاهب و یا مباحث شناخت شناسی و یا مؤسس یکی از آنها بوده است. ضمن اینکه کتاب را با توجه به عنوان خاص خودش در جای خود معرفی کرده ایم هر کدام از آن فصل‌ها را نیز به ترتیب حروف الفبا در محل مناسب به طور مستقل ذکر کرده و شماره فصل و ردیف صفحات را نوشته

۱ - رک: همان منابع و همچنین نظریه المعرفة از استاد سبحانی.

وبه کتاب اصلی نیز ارجاع داده‌ایم.

ه - ترتیب کتابها براساس حروف الفبای فارسی است که فقط در صدد رعایت کردن حرف اول عنوان کتاب بوده و در حرف دوم گاهی اهمیت کتاب یا مؤلف را ترجیح داده‌ایم. و - علیرغم سعی و تلاش و تحقیقی که صرف شده ادعای استقراء کامل نداشته چرا که یقیناً این امر از عهده نگارنده که از بضاعت علمی بر خوردار نیست بر نمی‌آید اما از همه کسانی که در این راستا لطف کرده و مساعدت نمودند، سپاسگزاریم. ضمن اینکه نگارنده، امیدوار است در نوشتار دیگری این مسأله را با طرحی دیگر و نگاهی تازه پی بگیرد. که الحمدلله با راهنمایی و هدایت بعض اساتید بزرگوار مقدمات آن فراهم شده و توفیق تکمیل و عرضه آن را نیز از ایزد منان خواستاریم.

کتابشناسی شناخت

و همچنین در مجموعه آثار ج ۶، ص ۴۵۶-۲۵؛ ج ۱ و ۲ (مقاله‌های ۱-۶).

○ اصول الفلسفه، (ج اول) عربی، علامه سید محمد حسین الطباطبایی، تعریب الشیخ جعفر السبحانی. ۲۴۰ ص، قم، موسسه الامام الصادق، طبع دوم، ۱۴۱۴ ق. در برگزیده ترجمه مقدمه‌آستاد شهید مطهری بر کتاب در ۴۹ صفحه و مقالات اول تا چهارم متن کتاب است. این کتاب در گذشته در نجف اشرف نیز منتشر شده بود.

○ اسس الفلسفه و المذهب الواقعی، العلامة الطباطبائی، تعلیق الشهید المطهری، تعریب

○ آموزش فلسفه، محمد تقی مصباح یزدی،

تهران سازمان تبلیغات اسلامی چاپ مکرر ج ۱، بخش اول ص ۵۶-۲۷؛ بخش دوم، ص ۲۷۰-۱۴۵، این کتاب که به فارسی در دو جلد چاپ شده است به عربی هم با عنوان المنهج الجدید فی تعلیم الفلسفه ترجمه و مکرر چاپ و منتشر گردیده است.

○ آشنایی با فلسفه غرب، جیمز کیرن فیبل من، محمد بقایی (ماکان)،

تهران انتشارات حکمت ج اول، ۱۳۷۵، ۳۹۵ ص، با فهرست اصطلاحات اعلام منابع و کتابنامه زیرنویس.

○ آگاهی و جوامع، ه استبررات هیوز، عزت الله فولادوند،

تهران انتشارات علمی و فرهنگی، ج دوم، ۱۳۷۳، ۴۰۸ ص، نمایه موضوعی.

○ اصول فلسفه و روش رئالیسم*، علامه طباطبایی، با مقدمه و پاورقی شهید مرتضی مطهری،

تهران انتشارات صدرا و همچنین قم، انتشارات جامعه مدرسین، چاپهای مکرر در قطع‌های مختلف

* - در اهمیت مؤلف بزرگوار و تألیف ارزشمند، آیه الله جوادی آملی چنین نگاشته‌اند: لذا آستاد علامه طباطبایی رحمته الله علیه که از این رهگذر پیشگام بوده‌اند و با اعتراف به اینکه هستی‌شناسی مسأله شناخت متأخرتر از بسیاری از مسائل فلسفی است. بخش قابل ملاحظه از اصول فلسفه را به شناخت شناسی اختصاص داده و آنها را قبل از طرح بسیاری از مسائل اصیل فلسفی ارائه داده‌اند، شناخت شناسی در قرآن ص ۶۸.

محمد عبدالمنعم الخاقانی.

بیروت دار المعارف للمطبوعات؛ طبع الثاني، ۱۴۰۸ ق، ج ۱ (المقالة الأولى الى الرابعة)، ۲۶۶ ص، جلد‌های دیگری نیز از این کتاب چاپ و منتشر شده است.

○ اصول فلسفه رنه دکارت، رینه دکارت منوچهر ضامنی،

تهران انتشارات آگه، ج اول، ۱۳۶۴، ۱۵۴ ص، با فهرست اصطلاحات و اژه‌ها.

○ اصول ماتریالیسم مارکسیسم، برتراند راسل، آندره زید، مترلینگ، ترجمه س.م.

تهران نشر کاروان، ۱۳۵۷، ۱۴۵ ص.

○ الأسس المنطقية للاستقراء، (عربی) الشهيد محمد باقر الصدر،

بیروت دار المعارف، ۵۱۸ ص، با فهرست، ترجمه فارسی این کتاب توسط جناب آقای سید احمد فهری به نام مبانی منطقی استقراء، چاپ و منتشر شده است.

○ از کتاب نقد عقل خالص، امانوئل کانت، منوچهر بزرگمهر،

از کتاب فلسفه نظری، قسمت دوم، ص ۲۱۳ - ۲۳۷.

○ ایما نوئل کانت، همایون کبیر (مشاور آموزشی دولت هند)، در کتاب تاریخ فلسفه غرب، ج ۲،

زیر نظر سررو پالی وادا کربیشنان، فصل ۱۳، ص ۲۳۵ - ۲۶۰، ج اول، ۱۳۶۷، تهران سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی.

○ انواع و اشکال شناخت، سلسله بحث‌های حاج شیخ اسماعیل خوئینی،

قم، مرکز تحقیقات اسلامی، حماة القدس، ۱۳۶۲، ۴۳۱ ص.

○ المنطق الاسلامی اصوله و مناهجه، محمد تقی المدرسی،

ج دوم، ۱۴۰۱ ق، ۱۹۸۱ م، ۶۸۷ ص، با کتابنامه مجزا و زیر نویس، مباحث مربوطه: القسم الاول، البحث

الثانی، المنطق الحديث، ص ۹۷-۵۹، البحث الثالث، اتجاهات المنطق الحديث، ص ۱۲۸-۹۹، القسم الخامس، البحث الرابع، التجربة، ص ۴۳۳-۴۰۹.

○ ایدئولوژی و فلسفه، محمد دشتی،

قم، مؤسسه قدس، ۱۷۰ ص، این کتاب با تغییرات بنیادین اخیراً تحت عنوان سیری در تفکر مادی چاپ و منتشر شده است.

○ انگارگرایی (شک گرایسی)، در انگلیس و ایتالیا و آمریکا، در کتاب تاریخ فلسفه غرب، ج ۲،

ترجمه جواد یوسفی، فصلهای ۱۶ و ۱۷، ج اول، ۱۳۶۷، تهران انتشارات آموزش انقلاب اسلامی.

○ ابعاد النظرية الفلسفية، (عربی) ماجد فخری، دار النهار للنشر، بیروت، ۱۹۸۰، ۱۸۴ ص، با کتابنامه زیر نویس.

○ المعرفة والنفس والالوهية الفلسفة في الاسلامية والمدارس الفلسفية الأخرى، محمدرضا اللواتی، بیروت دار الساقی، طبع الاول، ۱۹۹۴، ۲۰۶ ص، الباب الاول تا ص ۷۱.

○ الفلسفة اليابانية المعاصرة، یوری کوزلونکی، ترجمه خلف محمد الجراد،

طبع الاول ۱۴۱۵ ق، ۱۹۹۵ م، بیروت، الموسسه الجامعه للدراسات والنشر والتوزيع، ۲۴۰ ص، کتاب موقعیت فلسفی ژاپن را در چند فصل بیان می‌کند. خصوصاً در فصلهای سوم و چهارم فلسفه الوجودیه و فلسفه البراغماتیه ص ۸۹ - ۱۴۹، مباحث مربوط را طرح نموده است.

○ الابستمولوجيا مثال فلسفه الفيزياء النيوتونية، عبدالقادر بشته،

بیروت دار الطليعة، طبع الاول، ۱۹۹۵، ۱۲۵ ص، کتابنامه زیر نویس.

○ اسپینوزا (فلسفه الهیات و سیاست)، کارل باسپرس، ترجمه محمد حسن لطفی،

تهران، طرح نو، ج اول، ۱۳۷۵، ۱۵۹ ص. بانامیه موضوعی، بخش چهارم، نظریه شناسایی، ص ۴۵ -

المرحلة الثانية، المنهج الرابع، الفصل الثاني، المقولات الاولى والثانية، صص ۲۲۵ - ۳۴۰، ج سوم، المرحلة العاشرة، في العقل والمعمول، صص ۲۷۸ - ۱۵۱۹، ج چهارم، الفن الرابع، احكام الجواهر واقسامها، صص ۲۲۸ - ۲۸۵.

○ الايدئولوجية المقارنة، محمد تقى مصباح اليزدى، محمد عبدالمنعم الخاقاني،

طبع الاول، ۱۳۶۱، مؤسسه فى طريق الحق، ۱۹۰ ص.

○ اصول ديالتيك، سيد محمد شفيعى،

قم، دفتر نشر اسلامى (جامعه مدرسين)، ج اول، ۱۳۶۷، ۱۴۳ ص.

○ الأسس المنطقية للاستقراء، السيد عمار ابر رغيى،

قم، مجمع الفكر الاسلامى، طبع الاول، ۱۴۰۹، ق، ص ۱۷۲.

○ المنهج الجديد في تعليم الفلسفة، محمد تقى مصباح اليزدى، محمد عبدالمنعم الخاقاني،

قم، مؤسسه النشر الاسلامى، طبع الرابع، ۱۴۱۶، الجزء الاول، القسم الثانى، علم المعرفة، صص ۱۴۳ - ۲۷۸.

○ انديشه‌هاى يزرك فلسفى (مجموعه مقالات)، گزينش وانتخاب ح. بابك،

تهران، انتشارات شرق، ۱۳۵۶، ۸۰۰ ص، مقالات مختلف و متعددى در باره مباحث مربوط به شناخت و مذاهب آن از نويسندگان نامى اين علم را آورده است.

○ القرآن والنظر العقلى، فاطمه اسماعيل محمد اسماعيل،

طبع الاولى ۱۴۱۳، ق، الامريكى، المعهد العلمى

* - برآى تفصيل بيشتروى كه به فهرست موضوعى كتاب اسفار تدوين حجج اسلام سيد محمد محسن ياسرى. محمد جعفر علمى. از انتشارات حكمت.

۶۴

○ اسپنوزا، فردريك كاهلستون، ترجمه و تحشبه سيد محمد حكاك،

تهران، حكمت، ج اول، ۱۳۷۳، فصل معرفت شناسى، ص ۵۵ - ۶۸.

○ النظرية العملية في الطبيعة والمجتمع والمعرفة، ا. ب. شبتولين،

لجنة التحرير، بيروت، دار الفارابى، ۲۷۱ ص، ص ۷۱ .. ۱۲۹.

○ المادة الديالكتيكية، گروهى از مؤلفان روسى، ترجمه به عربى گروهى از دانشمندان سورى،

دمشق، دار الجماهير، ص ۳۸۴، كتابنامه زير نويش.

○ المعرفة بلفة الفطرة، آية الله بهشنى، بيروت، دار المعارف للمطبوعات، ۱۴۰۷، ق، ۱۵۱ ص.

○ الذخيرة في علم الكلام، علم الهدى، الشريف المرتضى،

قم، مؤسسه النشر الاسلامى، طبع مكرر، باب الكلام فى المعارف والنظر و احكامهما و ما يتعلق بهما، صص ۱۵۴-۱۸۴.

○ الياقوت في علم الكلام، ابن اسحق ابراهيم بن نوبخت،

قم، كتابخانه آية الله مرعشى، ۱۴۱۳، ق، طبع اول، باب فى النظر و ما يتعلق به، ص ۲۷ - ۳۸.

○ ايضاح الحكمه ترجمه و شرح بداية الحكمه، على ربانى گلهايكاني،

قم، انتشارات اشراق (مدرسه عالى قضايى)، طبع اول ناشر در دو جلد، ۱۳۷۴، جلد اول: نفس الامر،

ص ۱۲۵-۱۳۹، و جلد دوم: وجود ذهنى، ص ۱۸۷ - ۲۳۵،

معمولات اوليه وثانويه، صص ۳۵۰ - ۳۷۵، جلد دوم: علم، عالم، معلوم، صص ۳۵۱ - ۴۶۰.

○ الاسفار الاربعة*، صدرالدين محمد الشيرازى، قم، مكتبة مصطفوى، ج اول، المرحلة الاول، المنهج الثالث فى الوجود ذهنى، صص ۲۶۳ - ۳۲۷،

- للفكر الاسلامی، ص ۳۵۰ با فهارس، کتابنامه مجزا و زیر نویس.
- ابعاد شناخت، م. سرده، تهران، نهضت زنان مسلمان، ۵۰ ص.
- ادیان و مکتبهای فلسفی هند، دو جلد، داریوش شایگان، تهران، امیرکبیر، ج سوم، ۱۳۶۲، ۹۷۹ ص با فهارس، برای دسترسی به مباحث شناخت در فلسفه هند قابل استفاده است.
- پیام قرآن (تفسیر موضوع)، ج اول، ج مکرر، مکارم شیرازی و همکاران، قم، مدرسه امیرالمؤمنین.
- پاسداری از سنگرهای ایدئولوژیک، محمد تقی مصباح یزدی، موسسه در راه حق، خصوصاً بخشهای دوم و سوم و ششم.
- پدیدار شناسی روح بر حسب نظر هگل، بر اساس کتاب تکوین و ساختار پدیدار شناسی روح هگل، ژان هیولیت، اقتباس و تالیف کریم مجتهدی، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ج اول، ۱۳۷۱، ۲۴۳ ص.
- پراگماتیسم، ویلیام جیمز، عبدالکریم رشیدیان، تهران، انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ج اول، ۱۳۷۰، ۲۱۴ ص، کتابنامه و فهرست راهنما.
- پوپر، بریان مگی، منوچهر بزرگمهر، تهران، انتشارات خوارزمی، ج اول، ۱۳۵۹، ۱۴۹ ص.
- تحلیلی از مسأله شناخت، شهید محمد باقر صدر، محمد علی جاودان، تهران، روزبه، ۱۳۵۸، ۲۴ ص، چاپ‌های دیگری از این کتاب در دست هست.
- تئوری شناخت در فلسفه ما، شهید محمد باقر صدر، سید حسین حسینی، تهران، انتشارات بدر، ۱۳۵۹، ۲۲۶ ص، این کتاب ترجمه قسمتهایی از فلسفتنا می‌باشد.
- تحقیق در حقیقت علم، عبدالمحسن مشکوة الدینی، تهران، دانشگاه، ج ۲، ۱۳۶۴، ۴۸۱ ص، کتابنامه زیر نویس.
- تفکر فلسفی غرب از منظر استاد شهید مرتضی مطهری، علی دژاکام، تهران، اندیشه اسلامی، جلد اول، ۴۰۶ ص، ج اول؛ جلد دوم، ۳۴۰ ص، ج اول.
- تاریخ معرفت شناسی، دیوید وهاملین، شاپور اعتماد، تهران، پژوهشگاه علوم و مطالعات اسلامی، ج اول، ۱۳۷۴، ۱۳۵ ص.
- تأملات در فلسفه اولی، رنه دکارت، احمد احمدی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ج دوم، ۱۳۶۹، ۱۰۲ ص، از این کتاب در منابع مختلفی با عنوان تفکرات نام برده شده است از جمله در معرفت نفس استاد حسن زاده و سیر حکمت در اروپا...
- تاریخ فلسفه غرب، برتراند راسل، نجف دریابندری، تهران، کتاب پرواز، ج ششم، ۱۳۷۳، ۱۲۵۶ ص، با واژه نامه و فهرست اعلام.
- تحقیق در فهم بشر، جان لاک، تلخیص پرنیگل پتیسون، رضازاده شفق، تهران، ۱۳۴۹، ۴۰۸ ص، کتابفروشی دهخدا.
- تاریخ فلسفه^۱، ج ۱ (یونان و روم)، فردریک

۱- از آنجائیکه در این چند قرن اخیر مهمترین مسائل فلسفه غرب را همین معرفت شناسی تشکیل میدهد به حدی که برهستی شناسی نیز مقدم شده است (از افادات جناب دکتر حداد عادل) و به همین دلیل ما مهمترین کتب تاریخ فلسفه غرب را نیز ذکر کرده ایم.

۲- این کتاب که بنا اظهار دفتر ناشر آن قرار

کاپلستون، سید جلال الدین مجتوبی، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، انتشارات سروش، چ سوم، ۱۳۷۵، ۶۰۱ ص.

○ تاریخ فلسفه، ج ۵ (فیلسوفان انگلیسی)، فردریک کاپلستون، امیر جلال الدین اعلم،

تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، انتشارات سروش، چ دوم، ۱۳۷۰، ۴۶۶ ص، باواژه‌نامه، کتابنامه، فهرست اعلام.

○ تاریخ فلسفه، ج ۶ (از ولف تا کانت)، فردریک کاپلستون، اسماعیل سعادت و منوچهر بزرگمهر،

تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، انتشارات سروش، چ دوم، ۱۳۷۵، ۴۷۶ ص، با کتابنامه انگلیسی.

○ تاریخ فلسفه، ج ۷ (از فیثته تا نیچه)، فردریک کاپلستون، داریوش آشوری،

تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، انتشارات سروش، چ دوم، ۱۳۶۷، ۴۹۱ ص، برابرنامه، کتابشناسی، فهرست راهنما.

○ تاریخ فلسفه، ج ۸ (از نیتام تا راسل)، فردریک کاپلستون، بهاء‌الدین خرمشاهی،

تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، انتشارات سروش، چ اول، ۱۳۷۰، ۴۶۷ ص، با فهرست واژه‌ها، کتابنامه مجزا و فهرست راهنما.

○ تاریخ فلسفه، (بانتجدید نظر در ترجمه) ویل دووانت، عباس زریاب،

تهران، سازمان انتشارات آموزش انقلاب اسلامی، چ دوازدهم، ۱۳۷۴، ۵۰۱ ص، با فهرست راهنما و واژه‌نامه.

○ تاریخ منطقی، آ. ماکرولسکی (محقق روسی)، فریدون شایان،

تهران، انتشارات مرزبان و پیشرو، چ اول، ۱۳۶۴، ۶۳۷ ص، با فهرس اعلام، کتابنامه زیر نویس، از

فصل پنجم ص ۲۸۱ تا پایان فصل شانزدهم، ص ۶۳۲ (پایان کتاب)، ضمن اینکه در فصل سیزدهم

ص ۵۲۹ - ۵۵۲ منطق کانت را مورد بحث قرار داده و در فصل چهاردهم ۵۵۳ - ۵۹۳ منطق را در طی دو قرن ۱۷ و ۱۸ در روسیه به بحث و بررسی کشانده که بالطبع مباحث مفیدی در راستای شناخت و معرفت‌شناسی از دیدگاه فیلسوفان و منطقیون روسی مطرح شده‌است.

○ تاریخ فلسفه (شرق و غرب)، جلد اول، تاریخ فلسفه شرق هیئت نویسندگان، خسرو جهاننداری،

تهران سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، چ اول، ۱۳۶۷، ۶۸۰ ص، با فهرست راهنما و

واژه‌نامه. در بخش دوم این جلد مکاتب سنتی فلسفه هند معرفی شده‌اند. دیدگاه آنان را نیز در باره

شناخت و شناسایی مطرح کرده‌اند. مانند نظریه شناسایی از دیدگاه چارداکه و حینه، نیایه و

ریشیشیکه، پورو، بیمایا و...

○ تاریخ فلسفه (شرق و غرب)، جلد دوم (تاریخ فلسفه غرب)، هیئت نویسندگان، جواد یوسفیان،

سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، چ اول، ۱۳۶۷، ۵۱۶ ص، کتابنامه و فهرست راهنما و واژه

نامه. کتاب ۲۴ فصل دارد که اکثر مباحث آنها مفید و مورد نظر می‌باشند. بعضی از آن فصل‌ها به مناسبت

خاصی که دارند بطور مستقل در جای مناسب معرفی شده‌اند.

○ تاریخ مختصر فلسفه از آغاز تا امروز، تهران کتابخانه طهری، ۱۳۴۴. با عنایت به فصل

چهارم کتاب، صفحه ۱۲۵ به بعد.

○ تفرج صنّع، گفتارهایی در اخلاق و صنعت و علم انسانی، عبدالکریم سروش،

تهران، انتشارات سروش، چ دوم، ۱۳۷۰، مقالات: ۱ - موضوع، روش، اعتبار، مسائل و مشکلات علوم

→ است در نه جلد ترجمه و چاپ شود هر چند بعضی جلد‌ها مکرر چاپ شده اما بقیه جلد‌های دیگر هنوز چاپ و منتشر نشده‌اند، رک: مقدمه جلد پنجم، چاپ اول، ۱۳۶۷.

انسانی و تفاوت آنها با سایر شاخه‌های معرفت، صص ۵-۱۸۹؛ ۲- بحث تطبیقی در باره ادراکات اعتباری صص ۳۶۵-۳۴۲؛ ۳- مطهری و مسأله باید و است، صص ۳۹۶-۴۲۵؛ ۴- مبانی منطقی استقراء از نظر شهید آیه آ محمد باقر صدر، صص ۴۲۶-۴۶۷.

○ تفکری دیگر، محمد مدد پور، تهران، مرکز مطالعات شرقی و فرهنگ و هنر، ج اول، ۱۵۲ ص.

○ تحقیق در باره فهم انسانی، دیوید هیوم، منوچهر بزرگمهر، در کتاب فلسفه نظری (قسمت دوم صص ۱۱۹-۲۱۲)، از انتشارات نگاه ترجمه و نشر کتاب.

○ تمهیدات، ایمانویل کانت، مقدمه و ترجمه غلامعلی حداد عادل، تهران، نشر دانشگاهی، ج دوم، ۱۳۷۰، ۲۶۱ ص، با واژه نامه.

○ تفکر دینی در قرن بیستم، جان مک کری، عباس شیخ شماعی، محمد محمد رضایی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی (مرکز مطالعات و تحقیقات)، ۳۹۲ ص، کتابنامه زیر نویس.

○ تجربه گرای، گک چترجی (استاد فلسفه در کالج دولتی لاهور)، در کتاب تاریخ فلسفه غرب، ج ۲، (فصل ۱۲ صص ۲۱۹-۲۳۳)، جواد یوسفیان، انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ج اول، ۱۳۶۷.

○ تحلیلی از مسأله شناخت، ناصر فروغی فر، تهران، نشر آفرینه، ج اول، ۱۳۷۰.

○ تاریخ فلسفه (نسخه مخطوط)، علامه میرزا ابوالحسن شمرانی، این نسخه نزد حسن زاده آملی است که معظم له در کتاب معرفت نفس از آن یاد کرده و بهره برده‌اند.

○ تاریخ الفلسفة الحدیثة، یوسف گرم، بیروت، دار القلم، ۴۷۸ ص، با فهرست منابع و اعلام، نویسنده روش‌ها و مذاهب مختلف را با دیدگاه تفصیلی در ممالک اروپایی و غربی مورد

بررسی فرار داده است.

○ تئوری‌های شناخت در ساختار و مبانی استقراء، علی ربانی گلپاگانی، مرکز مدیریت حوزه علمیه قم، موسسه امام صادق علیه السلام، ۸۵ ص، در قطع رحلی.

○ جستارهای فلسفی، برتراند راسل، میر شمس‌الدین ادیب سلطانی، تهران، امیرکبیر، ج اول، ۱۳۶۳، ۲۱۰ ص.

○ جهان چون اندیشه، آرتور شربنهاور، منوچهر بزرگمهر، کتاب فلسفه نظری، قسمت دوم، صص ۲۴۰-۲۸۸.

○ جون لوک من فلاسفة الانجلیز فی العصر الحدیث، فاروق عبدالمعطی، بیروت، دار المکتب العلمیة، طبع اول، ۱۴۱۳ ق، ۱۹۹۳ م. ۱۵۱ ص.

○ چکیده چند بحث فلسفی (شناخت عقلانی و ارزش آن صص ۳۸-۱۹)، محمد تقی مصباح، موسسه در راه حق

○ چپستی علم، در آمدی بر مکاتب علم شناسی فلسفی، آکن ف. جالمرز، سعید زیبا کلام، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ج اول، ۱۳۷۴، ۲۲۵ ص، با فهرست‌ها.

○ خدا و انسان در فلسفه پاسپرس، عبدالله نصری، تهران، انتشارات آذرخش، ج اول، ۱۳۷۵، فصل بیستم، پنج فیلسوف، صص ۳۳۲-۳۸۵.

○ خردگرایی، نیکونجا و یاری نبرجی (رئیس گروه آموزش فلسفه در دانشگاه دهلی)، کتاب تاریخ فلسفه غرب، ج ۲، از سرو هالی رادا کریشنان، ترجمه جواد یوسفیان، فصل یازدهم، صص ۲۰۱-۲۱۸.

○ دروس فلسفه، محمد تقی مصباح یزدی، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، تهران، ج اول، ۱۳۶۳، بحث شناخت، صص ۱۵-۷۰.

○ در آمدی بر آموزش فلسفه محمد تقی مصباح، محسن غروی‌ان،

- قم، انتشارات شفق، ج اول، بخش دوم، صص ۷۷ - ۱۰۴، شناخت.
- در باره نفس، ارسطو، ترجمه و تحشیه ع - م - د، تهران، حکمت، ج سوم، ۱۳۶۹، ۲۹۶ ص.
- در شناخت اندیشه هگل، روزه گاردی، باقر پرهام، تهران، انتشارات آگاه، ۱۳۶۲، ۲۶۸ ص، با فهرست اعلام و کتب.
- در قلمرو شناخت، سید محمد محمودی، تهران، انتشارات سروش، ج اول، ۱۳۶۱، ۱۰۰ ص.
- در آمدی به فلسفه، عبدالحسین نقیب زاده، تهران، کتابخانه طهوری، ج مکرر، ۱۳۷۲، ۲۹۸ ص، با فهرست نامها، بخش سوم، نگاهی به متافیزیک و روش شناسی، صص ۱۲۹ - ۲۷۳.
- در آمدی به تحلیل فلسفی، جان هامپرس، سهراب علوی نیا، تهران، بنیاد ترجمه و نشر کتاب ایران، ج اول، ۱۳۷۰، بخش دوم، نظریه شناخت، صص ۲۲۱ - ۳۴۹.
- در آمدی بر فلسفه، جان هرمن رندل و جاسترس باکتر، امیر جلال‌الدین اعلم، تهران، سروش، ج دوم، ۱۳۷۵، ۲۹۴ ص، بسا فهرست‌ها.
- دراسة تحليلية للنظرية المادية الديالکتیکیة، جعفر الهادی، قم، شورای مدیریت، ج اول، ۱۲۲ ص، کتابنامه زیر نویس.
- در آمدی بر فلسفه، ویلیام آ. سینکلر، گل بابا سعدی، تهران، انتشارات هیرمند، ج اول، ۱۳۷۱، ۱۴۸ ص.
- دیالکتیک، مؤسسه در راه حق و اصول دین، ج سوم، ۹۱ ص.
- دیکارت رائد الفلسفة فی العصر الحديث، کامل محمد محمد عریصه، بیروت، دار الکتب العلمیة، طبع اول، ۱۴۱۳، ۱۶۰ ص.
- دنیای سونی، داستانی در باره تاریخ فلسفه یوستین گادر، حسن کامشاد، تهران، نیلوفر، ج اول، ۱۳۷۵، ۶۰۷ ص، با فهرست نام‌ها؛ چاپ دیگر با همین عنوان برگردان کورش صفوی، تهران، دفتر پژوهشهای فرهنگی، ج سوم، ۱۳۷۵، ۶۵۷ ص، با فهرست اعلام.
- در آمدی تاریخی به فلسفه علم، جان لازری، علی پاپا، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۲، ۳۰۷ ص.
- دلائل الصدق، محمد حسن المظفر، تهران، مکتبه النجف، طبع اول، ۱۳۹۲، قاهره، ج اول، صص ۲۱۱ - ۲۷۰، المسألة الثانية فی مباحث النظر.
- رساله در اصلاح فاهمه و بهترین راه برای رسیدن به شناخت حقیقی چیزها، باروخ اسپینوزا، اسماعیل سعادت، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ج اول، ۱۳۷۴، ۸۸ ص.
- ره بر گفتار روژ پولیت سر در رساله اصول مقدماتی فلسفه، سید عبدالله اصغری، با مقدمه مکارم شیرازی، ج اول، ۱۳۶۵، ۱۸۸ ص، راجع به ماتریالیسم، ایده‌آلیسم و دیالکتیک مطالب مفید دارد.
- روش شناسی منطق علم، ترجمه و تنظیم محمد تقی برومند (ب کیوان)، تهران، انتشارات دنیا، ج اول، ۱۳۵۶، ۱۵۱ ص.
- روح فلسفی قرون وسطی، اتین ژیلستون، ع. داوودی، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ج اول، ۱۳۶۶، فصل یازدهم، صص ۳۴۱ - ۳۷۱، خویشتن شناسی و شعار سقراطی در عالم مسیحی، فصل دوازدهم، صص ۳۷۱ - ۳۹۶، معرفت اشیاء.
- رساله در اصول علم انسانی، جرج بارکلی، یحیی مهدوی،

تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۵، ۱۱۶ ص.

○ سیر حکمت در اروپا (ج ۱، ۲، ۳)، محمد علی فروغی، چاپ و نشر مکرر، در قطع جیبی و وزیری، کتاب گفتار که ترجمه کتابی است از رنه دکارت نیز ضمیمه جلد اول به چاپ رسیده است. اخیراً کتاب توسط امیر جلال‌الدین اعلم تصحیح و تحشیه شده و در تهران، انتشارات البرز، سال ۱۳۷۵، در ۷۲۱ ص چاپ شده است.

○ سیر فلسفه در اروپا، آلبرت آدی، علی اصغر حلبی، سه جزء در یک مجلد، تهران، انتشارات زوار، ج دوم، ۱۳۶۸، ۶۹۰ ص، با فهرست‌ها.

○ سیری در تفکر مادی، نقد و ارزیابی ماتریالیسم و چهار اصل دیالکتیک به زبان ساده، محمد دشتی، قم، نشر مؤسسه تحقیقاتی امیرالمؤمنین، ج سوم، ۱۳۷۴، ۱۷۹ ص، با فهرست منابع، کتابنامه زیرنویس و مجزا.

○ سیری در اندیشه و شناخت (معرفت) (باتوجه به بحث شناخت از نظر قرآن و حدیث)، سیدضیاءالدین سجادی، تهران، نشر پازنگ، ج اول، ۱۳۶۶، ۱۹۸ ص، کتابنامه زیر نویس، فهرست نام‌ها.

○ سنجش خردناب، ایمان‌نیل کانت، میر شمس‌الدین ادیب سلطانی، تهران، امیرکبیر، ج اول، ۱۳۶۲، با فهرست‌ها و واژه نامه تفصیلی و مقدمه مفصل از مترجم.

○ سه گفت و شنود میان هیلاس، فیلولوس، جرج بارکلی، منوچهر بزرگمهر، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۵۵، ۱۳۸ ص.

○ سلسله مباحث فلسفه اسلامی (بخش‌های ۳، ۴، ۵)، محمد تقی مصباح، بنیاد فرهنگی باقر العلوم (معاونت پژوهشی).

○ سلوکی در مسیر شناخت، حزب جمهوری

اسلامی، ۱۳۵۹، تهران، ۴۵ ص.

○ شناخت شناسی در قرآن کریم، جوادی آملی، قم، دفتر نشر اسلامی جامعه مدرسین، ج دوم، ۱۳۷۴، ۵۱۰ ص، با فهرست آیات، احادیث، منابع، کتابنامه زیرنویس. کتاب تقریرات دروس معظم له بوده که به عنوان تفسیر موضوعی قرآن در حوزه علمیه قم تدریس می‌شده است. این کتاب همزمان توسط مؤسسه فرهنگی رجا نیز چاپ و منتشر شده است.

○ شناخت در فلسفه اسلامی، جعفر سبحانی، تهران، انتشارات برهان، ج اول، ۱۳۷۵، ۲۴۸ ص. کتاب در گذشته توسط انتشارات توحید چاپ و منتشر شده بود. این چاپ اضافاتی دارد.

○ شناخت و انواع و ابعاد آن از دیدگاه علمی و قرآنی، محمدتقی جعفری، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ج ۱، ۱۳۶۰، ۵۶۹ ص. این کتاب جلد ششم، صص ۲۱۵-۲۱۳ و تمام جلد هفتم، ۳۴۰ ص؛ جلد هشتم تا ص ۱۱۹ از ترجمه و تفسیر نهج البلاغه تألیف معظم له می‌باشد.

○ شرح مبسوط منظومه، شهید مومنی مطهری، تهران، انتشارات حکمت، ج سوم، ۱۳۶۹، جلد اول، مباحث وجود ذهنی، صص ۲۵۵، ۱۲۷، ۴۱۶؛ جلد دوم، مسأله شناخت و اهمیت معقولات ثانیه، صص ۷۰-۹۴ و مناط صدق در قضایا، صص ۳۵۸-۴۱۷ و عقل و عاقل و معقولات ثانیه، صص ۱۱-۱۲۴؛ جلد سوم، بخش دوم شناخت، صص ۲۶۹-۳۸۶؛ شرح مبسوط، ج ۹ و ۱۰ مجموعه آثار استاد شهید می‌باشد که توسط انتشارات صدرا چاپ و منتشر شده است.

○ شناسایی و هستی، مینار، علی مرادی داودی، تهران، کتابفروشی دهخدا، ج اول، ۱۳۴۷، ۲۵۵ ص و ج سوم، ۱۳۷۰، ۴۲۸ ص، کتاب درنوع خود از امتیازات قابل توجهی برخوردار است که مورد استفاده دیگران نیز

- درتالیفات مشابه بوده است.
- شناخت روش علوم یا فلسفه عمومی، فلیسین شاله، یحیی مهدوی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چ مکرر، ۱۳۶۷، ۲۶۰ ص.
- شناخت (جلد اول)، عطاءالله کریم، تهران، انتشارات حکمت، ۲۴۱ ص.
- شناخت، علی شریعتمداری، تهران، نهضت زنان مسلمان، ۸۸ ص، این کتاب توسط نشر پژوهشهای اسلامی در ۹۴ ص، منتشر شده است. و در هر صورت مطالب کتاب قسمتی از کتاب فلسفه همین مؤلف می باشد.
- شناخت شناسی، حبیب الله طاهری آکردی، قم، مؤسسه در راه حق، ۱۳۶۱، ۱۷۹ ص.
- شناخت در قرآن، شهید مرتضی مطهری، انتشارات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۶۱، ۱۷۹ ص.
- شناخت، سلسله درسهای اسلامی شهید بهشتی، تهران، انتشارات سید جمال، ۱۱۰ ص.
- شناخت، در کتاب پاسداری از سنگرهای ایدئولوژیک، ج ۲، مؤسسه در راه حق، ۶۳ ص.
- شناخت و ایدئولوژی، سید محمدرضا هزاوه‌ای، تهران، نهضت زنان مسلمان، چ دوم، ۱۳۶۰، ۸۲ ص.
- شناخت و مقوله فلسفی، ترجمه و تنظیم ب کیوان، تهران، انتشارات شبگیر، چ هفتم، ۱۳۵۶، صص ۹۵ - ۱۶۴.
- شناخت هینی، کارل. ر. پوپر، احمد آرام، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، چ اول، ۱۳۷۴، ۴۴۸ ص، با فهرست و ازننامه، نمایه موضوعی.
- شناخت، رسول زارع، قم، کانون نشر پژوهشهای اسلامی، ۱۰۰ ص.
- شرحی بر تمهیدات کانت، مقدمه‌ای به فلسفه انتقادی، مآله اصلی نظریه شناخت، ماکس آپل،
- محمدرضا حسینی بهشتی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، چ اول، ۲۱۴ ص.
- شرح المقاصد، سعدالدین تفتازانی (متوفی ۷۹۱)، قم، انتشارات شریف رضی، طبع الاول، ۱۳۷۱، ج اول، المقصد الاول فی المبادئ (مقدمات)، الفصل الثالث فی النظر، صص ۲۲۵ - ۲۸۷.
- شرح المواقف، قاضی عضدالدین ایجی (م ۷۵۶)، سید شریف جرجانی (م ۸۱۶)، قم، انتشارات شریف رضی، طبع اول، ج ۱، صص ۱۸۹ - ۲۸۸.
- شناخت از دیدگاه قرآن، عبدالکریم بی آزار شیرازی، تهران، انتشارات بعثت، ۱۳۶۲، ۱۳۶ ص.
- شناخت پایه جهان بینی، محمد شفعی، قم، انتشارات جامعه مدرسین، چ دوم، ۱۳۶۹، ۸۴ ص.
- شناخت با زبان فطرت، شهید بهشتی، تهران، حزب جمهوری اسلامی، ۹۸ ص.
- شناخت شناسی، استاد ملکیان، ۶۷۰ ص (بخش اول و دوم)، زیراکس و خطی، کتابخانه مؤسسه آموزش امام خمینی (ره)، قم، از ایشان دو جزوه دیگر با عنوان شناخت شناسی و معرفت شناسی نیز هست.
- هلم و دین، ایان باربور، بهاءالدین خرمشاهی، تهران، نشر دانشگاهی (بخش سوم)، فصل‌های ۶ و ۷.
- هلم و ادراک یا تئوری شناخت در فلسفه اسلامی، همایون همتی، تهران، امیرکبیر، چ اول، ۱۳۶۲، ۱۷۸ ص، کتابنامه مجزا.
- هلم النفس، از دیدگاه دانشمندان اسلامی و...، حسن احمدی، شکوه‌السادات بنی جمالی، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۱، چ مکرر،

۱۳۴ ص (بخش سوم و چهارم از قسمت اول).

○ **عرفان و منطق**، برتراند راسل، نجف دریا بندری، تهران، شرکت سهامی کتابهای جیبی، چ دوم، ۱۳۶۲، در جای جای مطالب مربوط به شناخت خصوصاً فصل‌های ۶ و ۷، با عنوان فلسفه در قرن بیستم و پراگماتیسم، صص ۹۲-۱۶۷.

○ **علم چیست؟ فلسفه چیست؟**، عبدالکریم سروش، تهران، پیام آزادی و باران، چ دوم، ۱۳۶۱، با ویرایش و افزایش بسیار، ۲۵۵ ص، اخیراً کتاب توسط موسسه فرهنگی صراط، تجدید چاپ شده است.

○ **عصر خرد، فلاسفه قرن هفدهم** (بیکن، هابس، دکارت پاسکال، اسپینوزا، لایب نیتس)، استورات همیشیر، احمد سعادت نژاد، چ دوم، ۱۳۵۶، ۲۰۴ ص.

○ **علم حضوری، سنگ بنای معرفت بشری و پایه‌ای برای معرفت شناسی و ما بعد الطبیعة** متعالی، محمد فنایی اشکوری، قم، موسسه آموزش و پژوهشی امام خمینی، ۲۷۲ ص، با فهرست منابع و کتابنامه زیر نویس.

○ **علم تکوین المعرفه**، ابستمولوجیا، مریم سلیم، بیروت، معهد الانماء العربی، طبع الاول، ۱۹۸۵ م، ۲۷۰ ص، با فهارس و کتابنامه زیر نویس.

○ **فلسفتنا**، شهید محمد باقر صدر، بیروت، دار التعارف للمطبوعات، طبع بانزدهم، ۱۴۱۰ ق، نظریه المعرفه و قیمة المعرفه، صص ۱۷۵-۵۱ و دیگر مباحث کتاب.

○ **فلسفه ما**، یا **یروسی‌های بنیادی** (ترجمه و شرح فلسفتنا)، سید محمدباقر صدر، سید محمدحسن مرعشی شورشتری، تهران، کتابخانه صدر، ۶۷۶ ص، نظریه معرفت، صص ۱۳-۴۸۵.

○ **فلسفه ما**، شهید سید محمدباقر صدر، سید حسین حسینی،

تهران، دفتر تحقیقات و انتشارات بدر، ۱۳۶۲، کتاب اول تئوری شناخت، صص ۲۷-۱۷۱. بخش معرفت و ادراک شناسی از این ترجمه به عنوان تئوری شناخت در فلسفه ما جداگانه توسط همین ناشر چاپ و منتشر شده است.

○ **فلسفه اسلامی و اصول دیالکتیک** (فلسفه تطبیقی)، جعفر سبحانی، قم، انتشارات امید، چ اول، ۳۳۴ ص، کتابنامه زیر نویس.

○ **فلسفه**، محمدعلی گرامی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چ چهارم، ۱۳۷۳، ۳۸۲ ص، کتابنامه زیر نویس، فصل دوم، صص ۱۰۵-۱۹۸، شناخت فصل سوم، صص ۱۹۹-۲۹۸، دیالکتیک.

○ **فلسفه**، علی شریعتمداری، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چ پنجم، ۱۳۷۳، ۴۹۲ ص. فصل‌های ۳ و ۴ و ۵، صص ۱۵۷-۴۳۳. این کتاب در گذشته توسط جهاد دانشگاهی در ۶ فصل طی ۵۲۱ ص به طور مکرر چاپ و منتشر شده بود. کلیاتی از مباحث مربوط به شناخت نیز در گذشته به طور مستقل به چاپ رسیده بود.

○ **فلسفه عمومی یا ما بعد الطبیعة** (بخش تمهیدی، مبحث انتقاد شناسی)، پُل فولکبه، یحیی مهدوی، تهران، دانشگاه تهران، چ چهارم، ۱۳۷۰، ۴۲۰ ص. از محدود کتابهایی است که همیشه مورد استفاده نویسندگان این علم بوده و از امتیازات خاص خود برخوردار است.

○ **فلسفه شناخت**، محمدعلی گرامی، قم، نشر امید، ۱۰۴ ص.

○ **فلسفه شناخت (ج ۱)**، علی تهرانی، تهران، نشر شهابنگ، ۲۵۴ ص.

○ **فلسفه شناخت (ج ۲)**، علی تهرانی، مشهد، کانون نشر کتاب، ۱۷۲ ص.

○ **فلسفه یا پژوهش حقیقت**، چند تن از اساتید

- فلسفه غرب، سید جلال ایدن مجتبی، تهران، انتشارات حکمت، چ سوم، ۱۳۷۰، ۴۲۰ ص.
- فلسفه تحلیل منطقی (بخش اول، ۱ - ۱۱۳)، منوچهر بزرگمهر، تهران، انتشارات خوارزمی، چ دوم، ۱۳۵۷، ۲۳۷ ص.
- فلسفه نقادی کانت، کریم مجتهدی، تهران، نشر هما، چ اول، ۱۳۶۳، ۱۲۱ ص.
- فلسفه کانت برزمینه سیر فلسفه دوران نو، میرعبدالحسین نقیب زاده، تهران، انتشارات آگاه، چ اول، ۱۳۶۴، ۴۸۸ ص.
- فهرست مفاهیم نام‌ها، کتابنامه زیر نویس.
- فلسفه کانت، اشتفان کررنر، عزت الله فولادوند، تهران، انتشارات خوارزمی، چ اول، ۱۳۶۷، ۴۳۲ ص، با ضماثم فهرست اعلام، واژه نامه، کتابنامه زیر نویس.
- فلسفه کانت و نقد و بررسی آن به ضمیمه مقایسه‌ای بین برهان صدیقین و امتولوژی، یوسف کرم، محمد محمد رضایی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی (مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی)، چ دوم، ۱۲۸ ص.
- فلسفه برای همه (بخش اول اسلوب شناسایی و تفکر)، انور خامه‌ای، تهران، انتشارات چاپار، چ اول، ۱۳۵۷، ۱۳۸ ص.
- فلسفه ویلیام جیمز، منوچهر بزرگمهر، در کتاب فلسفه نظری، قسمت دوم، صص ۳۶۳-۳۳۵.
- فلسفه رواقی، ژان برن، سید ابوالقاسم حسینی، تهران، امیرکبیر، چ دوم، ۱۳۶۲، ۱۷۶ ص، فهرست اعلام، کتابنامه زیر نویس.
- فلسفه نظری (قسمت دوم)، منوچهر بزرگمهر، تهران، انتشارات بنگاه، ترجمه و نشر کتاب. کتاب شامل: ۱. مبادی علم انسانی، جرج بارکلی، صص ۱۱۹-۱۱. ۲. تحقیق درباره فهم انسانی، دیوید هیوم، صص ۱۱۹ - ۱۲۳. ۳. از کتاب نقد عقل خالص،

- امانوئل کانت، صص ۲۱۳ - ۲۳۷. ۴. جهان چون اندیشه، آرتو شوپنهاور، صص ۲۴۰ - ۲۸۸. ۵. حالت دینی و تاریخی و طبیعی اخلاق، فردریک نیچه، صص ۲۹۰ - ۳۳۲. ۶. فلسفه ویلیام جیمز، صص ۳۳۵ - ۳۶۳. هر کدام از این عناوین در جای مناسب خود جداگانه معرفی وبه کتاب اصلی ارجاع داده شده‌است.
- فلسفه بزرگ، آشنایی بافلاسفه غرب، بریان مگی، عزت الله فولادوند، تهران، انتشارات خوارزمی، چ اول، ۱۳۷۳، ۵۸۳ ص، با فهرست راهنما.
- فلسفه در بهران، رضا داوری اردکانی، تهران، امیرکبیر، چ اول، ۱۳۷۳، بخش سوم، فصل پنجم، سوفسطائیان جدید غرب، ۳۵۵ - ۳۷۳.
- فلسفه هگل، و.ت. ستیس، حمید عنایت، تهران، انتشارات آموزش انقلاب اسلامی (علمی و فرهنگی)، چ پنجم، ۱۳۷۱، ۸۷۳ ص، با پیوسته‌ها، واژه‌نامه، اعلام و موضوعات کتاب در طی دو جلد با عنوان چهار کتاب چاپ شده است. جلد اول، ۴۰۸ ص، کتاب اول اصول اساسی، کتاب دوم منطق؛ جلد دوم (از صفحه ۴۱۰ - ۸۷۳)، کتاب سوم فلسفه طبیعت، کتاب چهارم فلسفه روح، تمام کتاب اول و قسمتی از کتاب سوم، مستقیماً مربوط به بحث شناخت و شناسایی است.
- فلسفه وایمان مسیحی، کالین برلون، طاطه وس میکائیلیان، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، چ اول، ۱۳۷۵، ۲۹۸ ص. در جای جای کتاب راجع به شناسایی و مکاتب و مذاهب مربوط تا عهد معاصر بحث شده‌است.
- فلسفه دیکارت و منهجه، نظره تحلیلی و نقدیه، مهدی فضل‌الله، بیروت، دار الطلیعه، الطبع الثانی، ۱۹۸۶ م، ۱۹۸ ص، کتابنامه زیر نویس.

- فلسفه فرنیسیس بیکن، حبیب الشاروقی، بیروت، دار الثقافة، طبع الاول، ۱۴۰۱، ۱۹۸۱، ۱۶۵ ص، کتابنامه زیر نویس. در پایان کتاب بعض نوشته‌های بیکن را به عربی ترجمه کرده است.
- فلسفه اولی یا ما بعد الطبیعة، میرزا ابوالحسن شعرانی، نسخه کتاب نزد آیه‌الله حسن زاده آملی است. ایشان راجع به این تألیف می‌نویسند: «مشمول بر مهمترین اقوال فلاسفه اروپا در الهیات و تجرد نفس و در تطبیق اصطلاحات...». معرفت نفس، ج ۲، ص ۳۰۶.
- فلسفات اسلامیة، محمد جواد مغنیه، بیروت، مکتبه الهلال دارالجواد، طبع ششم، ۱۹۹۳ م، ۹۶۰ ص. القسم الاول، فصل چهاردهم، پانزدهم؛ القسم الثاني، فصل پنجم و سیزدهم، علی و الفللسفة، نظریة المعرفة عند الامام علیؑ.
- فلسفه مقایسه‌ای، (ج ۴، شناخت)، رضا اصفهانی، تهران، الهام، ج اول، ۶۸ ص.
- فلسفه شناخت در قرآن کریم، علی عبدالمظیم، محمد صادق سجادی، تهران، بنیاد قرآن، ۱۳۶۳، ۲۷۳ ص.
- فلاسفه تجریمی انگلستان (ج اول)، لاک و بارکلی، منوچهر بزرگمهر، تهران، انجمن فلسفه ایران، ۱۳۵۷، ۱۷۴ ص.
- قواعد المرام فی علم الکلام، کمال‌الدین علی‌بن میثم البحرانی، قم، کتابخانه آیه الله مرعشی، طبع دوم، ۱۴۰۶. المقدمات الزکون الثاني فی النظر و احکامه، صص ۲۴، ۳۰ و ۵۰.
- کلیات فلسفه، اصغر دوابه، تهران، دانشگاه پیام نور، بحث شناخت.
- کلیات فلسفه، ریچارد پالکین، آردم استرول، سید جلال‌الدین مجتبی، تهران، انتشارات حکمت، ج مکرر، فصل پنجم، نظریه شناسایی، ۲۶۰ - ۳۲۷.
- کتاب تودید، بابک احمدی، تهران، نشر مرکز، ج اول، ۱۳۷۴، ۲۸۱ ص، با فهرست وازه نامه اعلام، کتابنامه زیر نویس.
- کانت، فردریک کاپلستون، منوچهر بزرگمهر، تهران، دانشگاه صنعتی شریف، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۰، ۳۵۶ ص (بخشی از جلد ششم تاریخ فلسفه است).
- کارناپ، آرن ناش، منوچهر بزرگمهر، تهران، انتشارات خوارزمی، ج دوم، ۱۳۵۷، ۱۰۵ ص.
- گامی در مسیر شناخت، حسین کریمی، ۱۲۰ ص.
- گفتاری در باره رنه دکارت، الکساندره کویره، حسین جهانبگلو، تهران، نشر قطره، ج اول، ۱۳۷۰، ۸۲ ص.
- گفتار در روش درست راه بردن عقل، رنه دکارت، محمد علی فروغی، ضمیمه جلد اول سیر حکمت در اروپا، ج اول، تهران، انتشارات صفی علیشاه، ۱۳۶۱، صص ۲۱۱-۲۸۸. در نشر تازه‌ای که از سیر حکمت با تصحیح امیر جلال‌الدین اعلم شده، گفتار در پایان جلد‌های سه گانه چاپ شده است، صص ۵۹-۶۵۵.
- گذری بر جامعه شناسی شناخت، مرتضی رضوی، تهران، انتشارات کیهان، ج اول، ۱۳۷۱، ۱۵۶ ص.
- لذات فلسفه، بیل دورانت، عباس زریاب، تهران، سازمان انتشارات آموزش انقلاب اسلامی، ج ۵، ۱۳۶۹؛ بخش دوم منطق و شناسایی فکری، ۱۳-۴۱؛ بخش سوم فلسفه اولی، ۴۱-۶۴.
- مسئله شناخت، شهید مرتضی مطهری، تهران، انتشارات صدرا، چاپ مکرر، ۲۵۲ ص. موضوع بحث شناخت از نظر قرآن بوده که به علی ناتمام مانده است. هر چند کتابی با همین عنوان از آن بزرگوار در گذشته به چاپ رسیده است.
- مبانی منطقی استقراء، سید محمدباقر صدرا، سید احمد فهری،

- تهران، انتشارات آزادی.
- مبانی شناخت، محمد محمدی ری شهری، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ج چهارم، ۱۳۷۲، ۴۵۳ ص، ۱۸۹ - ۴۴۱، کتابنامه زیر نویس.
- منابع فرهنگ اسلامی، م.م شریف، سید خلیل خلیلیان، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ج مکرر، ۱۳۵۹، ۲۲۰ ص، بسا فهرست اعلام. بخش چهارم (فیلسوفان)، صص ۱۶۵ - ۲۰۳.
- معرفت شناسی دینی، محمد فنایی اشکوری، تهران، انتشارات برگ، ج اول، ۱۳۷۴، ۱۴۴ ص.
- مقدمه‌ای بر فلسفه معاصر، حمید حمید، تهران، کتابفروشی زوار، ج مکرر، ۲۴۴ ص، با منابع فارسی انگلیسی فهرست اسماء اشخاص، فصل چهارم و پنجم، صص ۹۹ - ۲۳۱.
- مسائل فلسفه، برتراند راسل، منوچهر بزرگمهر، تهران، خوارزمی، ج دوم، ۱۳۵۲، ۲۰۰ ص.
- مسائل و نظریات فلسفه، ک. آزدو کیویج، منوچهر بزرگمهر، انتشارات علمی و دانشگاهی صنعتی شریف؛ بخش اول، صص ۳ - ۱۱۵.
- ماتریالیسم دیالکتیک، موریس کنفروث، ترجمه س. ج. ف. خ. ا. تهران، نشر گام، ج مکرر، ۱۳۵۸، ۱۶۸ ص.
- ماتریالیسم دیالکتیک، نقد و بررسی علی علمی اردبیلی، مشهد، انتشارات امامت، ۸۲ ص.
- ماتریالیسم متافیزیک، محمد صادقی، محمد محمدی با مقدمه، جلال الدین فارسی، قم، انتشارات امید، ۱۷۱ ص.
- متد دیالکتیک مارکسیستی، علی حجتی کرمانی، تهران، کانون نشر و پژوهش‌های اسلامی، ۳۰۵ ص.
- مبانی اندیشه‌های اجتماعی غرب (از رنسانس تا عصر منتسکیو)، محمد مدد پور، تهران، تربیت، ۲۶۴ ص، ج دوم.
- مبادی علم انسانی، جرج بارکلی، منوچهر بزرگمهر، رک. به فلسفه نظری، قسمت دوم، صص ۱ - ۱۱۹.
- مبانی فلسفه، علی اکبر سیاسی، تهران، کتابخانه ابن سینا، خصوصاً بخش سوم، قسمت اول؛ بخش پنجم، فصل اول تا پایان فصل چهارم؛ بخش ششم، فصل هشتم تا پایان فصل دوازدهم.
- مقدمه‌ای بر شناخت خدا (مباحث شناخت)، محمد محمدی ری شهری، قم، انتشارات یاسر، ۱۳۶۱، ۱۳۴ ص.
- منطق ما یا آفات شناخت و انحرافات فکری، اسماعیل خوئینی، قم، مرکز تحقیقات اسلامی حیات القدس، ۱۳۶۲، ۲۷۰ ص.
- مبانی و تاریخ فلسفه غرب، رج هالینگ دیل، عبدالحسین آذرنگ، تهران، انتشارات کیهان، ج دوم، ۱۳۷۰، واژه نامه، فهرست نام‌ها و منابع مهم.
- مقدمه‌ای بر برگلی، جانانان دنس، حسن فتحی، تهران، انتشارات فکر روز، ج اول، ۱۳۷۵، ۲۷۲ ص، با نمایه موضوعی.
- مبانی فلسفه، آصفه آصفی، تهران، انتشارات آگاه، ج چهارم، ۱۳۷۰، بخش اول، فلسفه یونان؛ بخش هشتم، فلسفه باختر تا عصر رستاخیز؛ بخش نهم، فلسفه از عصر رستاخیز تا سده ۱۷؛ بخش دهم، سده ۱۸؛ بخش یازدهم، سده ۱۹؛ بخش دوازدهم، سده ۲۰؛ بحث شناخت شناسی، صص ۴۸۱ - ۴۸۸.
- متفکرین اسلامی در برابر منطق یونان، مصطفی حسینی طباطبایی، تهران، انتشارات قلم، ۱۳۵۸، ۲۳۳ ص، با کتابنامه، اعلام؛ فصل دوم، مقایسه آراء نقادان غربی و

اسلامی، صص ۱۸۷ - ۲۱۶. از آن جهت که بین دیدگاه غربی‌ها، از جمله کانت، دکارت، جان لاک، هیوم و... با بزرگانی از فلاسفه اسلام تطبیق داده شده است، قابل استفاده می‌باشد.

○ مصلحت‌گرای (پراگماتیسم)، بینانید رانات رای (رئیس گروه آموزش فلسفه در دانشگاه داکا)،

در کتاب تاریخ فلسفه (غرب)، زیر نظر سرو پالی رادا کریشنان، فصل ۱۸، صص ۲۳۳ - ۲۴۷.

○ مارکسیسم، ابو سعید ایوب، جواد یوسفی در کتاب تاریخ فلسفه (غرب)، فصل ۲۲، صص ۳۸۵ - ۴۰۱.

○ میانی ایدئولوژی اسلام، محمد جواد باهنو، مشهد، دفتر حزب جمهوری اسلامی، ج اول، ۱۳۶۱، ۱۱۷ ص. کتاب حاصل چند سخنرانی از استاد شهید است که بیشتر مباحث راجع به شناخت می‌باشد.

○ ماجراهای جاودان در فلسفه، هنری توماس، دانالی توماس، احمد شهما،

تهران، انتشارات قفوس، ج پنجم، ۱۳۷۵، ۴۸۲ ص، با فهرست اعلام و اصطلاحات.

○ مقدمه‌ای بر فلسفه، اُزوالد کولبه، احمد آرام، تهران، مؤسسه مطبوعات علمی، ج دوم، ۱۳۶۳،

۳۳۱ ص، با فهرست اعلام. خصوصاً فصل دوم، علوم فلسفه عمومی مباحث معرفت، ۳۴ - ۴۷؛ فصل سوم، مکتبهای معرفت، ۲۳۰ - ۲۷۴.

○ موناودولوژی* و چند مقاله فلسفی دیگر، لایب نیز، عبدالکریم رشیدیان،

تهران، انتشارات آموزش انقلاب اسلامی، ج اول، ۱۳۷۲. خصوصاً دو مقاله تفکرانی در باره شناخت حقیقت ایده‌ها، ملاحظات انتقادی در باره بخش عمومی اصول دکارت.

○ مَناودولوژی، ویلهلم لایب نیتس، مقدمه و شرح از برتر و دیگران، بحیی مهدوی،

تهران، انتشارات خوارزمی، ج اول، ۱۳۷۵، ۲۰۸ ص، ○ مشکلتا الوجود و المعرفة فی الفکر الاسلامی

الحديث، هند كل من الامام محمد عبده و محمد اقبال، دراسة و مقارنة. عطيه سلمان عوده ابو عازه، بيروت، دار الحدائه، طبع اول، ۱۹۸۵، الفصل الرابع، المعرفة، صص ۲۴۵ - ۲۷۰.

○ مشکلات الفلسفه، ماعر عبدالقادر محمد علی، بيروت، دار النهضة العربية، ۲۰۲ ص، طبع اول،

۱۴۰۵ ق، ۱۹۸۵ م.

○ معرفت نفس (۱ و ۲ و ۳)، حسن حسن زاده آملی، تهران، مرکز انتشارات علمی و فرهنگی، هر سه جلد از فهرست اعلام، کتب، واژه بر خوردار است. در دفتر اول مطالب مفیدی راجع به سوفسطائیا و

مادیون و... دفتر دوم، ضمن مباحث مختلف به تفصیل راجع به فلسفه دکارت مباحثی بیان فرموده‌اند. در کل تمام مباحث کتاب با این دیدگاه که معرفت نفس خود مقدمه شناخت شناسی است.

○ مقدمه‌ای بر فلسفه، ی. م. بوخنسکی، محمدرضا باطنی،

تهران، نشر نو، ج اول، ۱۳۶۱، ۱۴۹ ص.

○ مبادئ الفللفة، اس. راهپورت، احمد امین، بيروت، دار الکتاب العربي، فصل چهارم، نظریة المعرفة، ۱۸۹ - ۲۰۱.

○ مداخل الفللفة المعاصرة، خليل احمد خليل، بيروت، دار الطلیعة، طبع اول، ۱۹۸۸ م، ۲۳۳ ص.

○ من المعرفة الي العقل یحوث فی نظریة العقل هند العرب، محمد المصباحی،

بيروت، دار الطلیعة، طبع اول، ۱۹۹۰، ۱۵۰ ص،

○ منطق اکتشاف علمی، کارل ریموند پوپر، احمد

* - اصطلاحی است، برای خلاصه‌ای از تمام فلسفه لایب نیتس (او آثار زیادی دارد. اما آنچه فلسفه او را به بهترین نحو بیان می‌دارد، کتاب کوچک او به نام موناودولوژی می‌باشد که در ۱۷۱۴ نوشته شد و در ۱۷۲۰ انتشار یافت موناود جوهر فرد یا بسیط که لایب نیتس آن را ماده کائنات و آفرینش می‌داند). ر. ک: فلسفه و ایمان مسیحی، ص ۵۱

- آرام، تهران، سروش، ج اول، ۱۳۷۰، ۵۰۸ ص، با واژه نامه و کتابنامه مجزا و زیر نویس.
- **منطق و معرفت در نظر فخرزایی**، غلامحسین ابراهیمی دینانی، تهران، امیر کبیر، ۱۳۷۰، ج اول، ۵۵۴ ص،
- **نظریه المعرفة**، جعفر السبحانی، قم، مرکز العالمی للدراسات الاسلامیة (مرکز جهانی علوم اسلامی)، طبع اول، ۴۰۰ ص، با فهرست‌ها و منابع، کتابنامه زیر نویس و مجزا. کتاب تقریرات درس‌های معظم له است که توسط شیخ حسن محمد مکی عاملی به رشته تحریر در آمده است.
- **نظریه المعرفة عند مفکرى الاسلام وفلاسفة الغرب المعاصرين**، محمد زیدان (الأستاذ بكلية الآداب جامعة الاسكندرية)، بیروت، دارالنهضة العربية، ۱۹۸۹ م.
- **نقدی بر مارکسیسم**، شهید مرتضی مطهری، تهران، صدرا، ج مکرر، ۳۴۹ ص. مجموعه آثار استاد شهید، ج ۱۳، صص ۴۹۵-۹۱۳.
- **نقد تفکر فلسفی غرب** (از قرون وسطی تا اوائل قرن حاضر)، اتین ژیلستون، احمد احمدی، تهران، حکمت، چاپ چهارم، با اصلاحات، ۱۳۷۳، ۳۲۰ ص، با فهرست اعلام و منابع لاتین (خصوصاً بخش دوم، صص ۱۲۳-۲۰۵، راجع به دیدگاه و افکار دکارت).
- **نقدی بر فلسفه مادی دیالکتیکی و ویژگی‌های نظام توحیدی**، علی شریعتمداری، تهران، نهضت زنان مسلمان، ج دوم، ۱۳۵۹، ۱۲۶ ص.
- **نظریه شناخت**، م. کورنن‌فورت، فرهاد نعمانی، منوچهر سناجیان، تهران، امیرکبیر، ج سوم، ۱۳۵۷، ۲۶۸ ص.
- **نظریه المعرفة العلمیة**، ماهر عبدالقادر محمد علی، بیروت، دار النهضة العربية، ۱۴۰۵ ق، ۱۷۵ ص.
- **نظریه المعلم الارسطو دراسة فی منطق المعرفة العملية عند ارسطو**، مصطفی النشاد، قاهره، دارالمعارف، طبع اول، ۱۹۸۶ م، ۳۰۴ ص.
- **نظریه المعرفة العلمیة «ابستمولوجیا»**، روبیر بلانشیه، حسن عبدالحمید، تقدیم محمود فهمی زیدان، مطبوعات الجامعة الكويتیة، ۱۹۸۶، ۱۷۹ ص، با حواشی مترجم.
- **نظریه المعرفة**، فزاد زکریا، مکتبه مصر، دار مصر للطباعة، ۲۰۵ ص.
- **نقد المذهب التجریبی**، محمد محمد طاهر آل شبیر، بیروت، مکتبه الهلال، طبع الثانية، ۱۹۸۷، ۶۲۱ ص.
- **نگاهی به فلسفه‌های جدید و معاصر در جهان غرب** (مجموعه مقالات)، کریم مجتهدی، تهران، امیر کبیر، ج اول، ۱۳۷۳، ۲۹۱ ص، با واژه نامه و مصطلحات.
- **نهایة الحکمة** (فلسفه اسلامی)، علامه طباطبایی، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، طبع مکرر، نفس الامر وجود ذهنی، ۳۲-۴۰، عقل، عاقل و معقول، ۲۳۵-۳۶۵.
- **واقع گرایان**، ن.ا. نیکام، در کتاب تاریخ فلسفه (غرب)، صص ۳۷۱-۳۸۴، ج اول، ۱۳۶۷، آموزش انقلاب اسلامی.
- **وضع و شرایط روح علمی**، ژان فوراستیه، علی محمد کاروان، ۱۳۷۱. خصوصاً بخش دوم و سوم از صفحه ۴۷ تا ۲۲۸ (پایان کتاب).
- **هگل و مبادی اندیشه معاصر**، امیر مهدی بدیع، احمد آرام، تهران، انتشارات خوارزمی، ج اول، ۱۳۶۳.
- **هكذا أتيتُ**، عبدالغنی شکر الشمري، با مقدمه شهید محمدباقر صدر، نجف اشرف، مطبعة النعمان، ۲۴۳ ص.